3. نئون يڳ

منوهر چڳهه، آڪاشواڻي ممبئي اِسٽيشن تي سنڌي سيڪشن ۾ پروگرام ايگزيڪيوٽو آفيسر طور خدمت انجام ڏيندي سنڌي ڪلچر کي فروغ ڏيڻ لاءِ هر ممڪن ڪوشش ڪندي اُتان رٽائرمينٽ ورتي. هن جون ڪيترين ئي ڪهاڻيون ريڊيو تان نشر ٿي چڪيون آهن ۽ سندس ٻه ڪهاڻي سنگره ’نئون يڳ‘ ۽ ’رات گذري ويندي‘ لکيل آهن.

اڄ جي سڀيه سماج ۾ عورت کي مرد جي سمان حق ڏيڻ سان گڏوگڏ سندس عزت ۽ آبرو وڌائڻ لاءِ موجوده ڪهاڻيءَ جي پلاٽ جي گهڙت ڪيل آهي.

ديوان چئنراءِ جي موت کان پوءِ ڏهين ڏينهن ڪريا ڪرم لاءِ سندس پٽني راڌا پنهنجي ڌيءَ ڪملا کي ساڻ ڪري ديوان جي سنڪن جو ڪلش کڻي ناسڪ ۾ گوداوري نديءَ جي تٽ تي اچي پهتي. پنڊي جي سامهون ڪلش رکي چيائين :

”منهنجي گهوٽ جي سنڪن جو ڪلش آهي. جل پروان ڪرڻو آهي پٽا جو ڪريا ڪرم ان جي ڌيءَ ڪملا ڪندي.“

پنڊو ڪڏهن ڪلش کي ته ڪڏهن ڪملا جي چهري کي ڏسي رهيو هو. جڏهن ڪوبه فيصلو ڪونه ڪري سگهيو تڏهن پوٿيءَ جا ورق ورائيندي چيائين :

”شاسترن ۾ پراڻيءَ جي ڪريا ڪرم جو حق پٽ سنتان کي ئي ڏنو ويو آهي. ڪنيا ته ڪريا ڪرم ڪري ئي نٿي سگهي. پراڻيءَ جي سدگتيءَ لاءِ ڪريا ڪرم شاسترن پٽاندڙ هئڻ گهرجي.“

اهو چئي پنڊو چپ ڪري ويهي رهيو. راڌا جي ڪنن تي پنڊي جا اکر پوريءَ ريت پيا يا نه خبر ڪونه آهي. پر ايترو ضرور سمجهه ۾ آيس ته ڪريا ڪرم لاءِ هن جي پٽ ونود جي ضرورت آهي. راڌا سچ ته ماضيءَ جي تصويرن ۾ کوهجي ويئي.

چار سال اڳ ..... ممبئيءَ جو سهارا هوائي اڏو .... رات جا ٻه وڳا هئا! ديوان چئنراءِ جو سمورو پريوار هن جي زال راڌا ۽ ڌيءُ ڪملا، ونود کي آمريڪا وڃڻ لاءِ هوائي جهاز ۾ چاڙهڻ لاءِ آيل هئا. ونود، ديوان چئنراءِ جو سڪيلڌو پٽ هئو. هن هينئر ئي M.Sc فرسٽ ڪلاس ۾ پاس ڪئي هئي. ڪيميڪل ٽيڪنالاجيءَ ۾ Ph.d ڪرڻ لاءِ هو آمريڪا وڃي رهيو هو. ونود کي ڇڏي باقي سڀني جا چهرا لٿل هئا. راڌا جي اکين ۾ ڳوڙها تري رهيا هئا. هوءَ انهن ڳوڙهن کي روڪڻ جي پوري ڪوشش ڪري رهي هئي. ڪملا به ڀاءُ کي جهلُ ڏيڻ لاءِ اڌ ڪلندي اڌ رُئندي پاڻ سان هٿان هُٿان جون ڳالهيون ڪري رهي هئي. پر ديوان صاحب ته ڪنڌ هيٺ ڪري ڪنهن ڳوڙهي ويچار ۾ هو. اوچتو اناؤنسمينٽ ٿي :

”نيويارڪ ڏانهن ويندڙ فلائيٽ نمبر 304 جا ياتري هوائي جهاز ڏانهن روانا ٿين.“

ونود اُٿيو، پهريائين ماءُ کي ۽ پوءِ پيءُ کان پيرين پيئي موڪلايائين. ڪملا کي سڪ سان ڀاڪر پاتائين. ڪنهن جي زبان مان هڪ اکر به ڪونه اُڪليو. ونود هڪ وڏي هال ڏانهن پنهنجن کان پري هلندو ويو. ٽي جسم ان وڇوڙي کي تيستائين ڏسندا رهيا، جيستائين ونود هڪ موڙ تان مڙندي اکين کان اوجهل ٿي ويو. ديوان صاحب لاءِ هيءُ وڇوڙو سهڻ محال هو. هو پير ۾ پيل ڪرسيءَ جو سهارو وٺي ويهي رهيو. هن جي اکين ۾ ڳوڙها تري آيا.

راڌا گهر پهچي پنهنجو صبر وڃائي ويني وڏي واڪي ديوان کي چيائين :

”جي پٽ ۾ ايترو موهه اٿوَ ته هن کي پرديس وڃڻ ئي ڇو ڏنوَ. هاڻي ڇا ٿيندو منهن سُڃاڻڻ مان يا اونڌي منجهي ڀائڻ مان! پڙهڻ ويو آهي ڪو عمر پر لاءِ ته ڪونه ويو آهي. جلد واپس اچي ويندو. ”ايڏو موهه ڪو نهي تو! پاڻ کي همٿ ڏيو!“

ديوان چئنراءِ آهستي ورائيو : ” هن گهر ۾ منهنجي ڪير تو ٻڌي، سڀني کي پنهنجي مت آهي. ونود کي موڪل ڏيڻ لاءِ منهنجي مرضي اصل ڪونه هئي پر اڄ ڪالهه جي نوجوانن کي ڪير سمجهائي. چون، هت ڇا رکيو آهي، نه آهي پڙهائيءَ جو قدر، نه آهي جيون جو سک. پر سچ اهو آهي راڌا، ته هيءَ پيڙهيءَ پنهنجي سک لاءِ پريشان آهي. هنن کي وڏن جي سڪ ۽ پيار جو ڪوبه اونو ڪونه آهي. نه آهي هنن کي پنهنجي ماءُ پيءُ جو خيال ۽ نه پنهنجي ديش سان لڳاءُ : سڀ جو سڀ خود غرض ٿي پيا آهن. خير! جتي به هجي، شل خوش هجي! اسان جو ڇا! اسان ته پنهنجا ڏينهن ڪاٽي چڙهيا آهيون.“

ديوان هڪ ٿڌو شوڪارو ڀري اُٿي ڪڙو ٿيو.

وقت پنهنجي رفتار سان هلندو رهيو، ٽي سال گذري ويا. ونود جي Ph.d لاءِ ٿيسز تسليم ڪئي ويئي. هن کي آمريڪا جو گرين ڪارڊ ملي ويو هئو. ونود هاڻ ڪنهن ريسرچ ليبارٽريءَ ۾ کوج جو ڪاريه ڪري رهيو هئو. ونود جي آيل خط ۾ راڌا ۽ ديوان صاحب کي فقط اها ئي خبر جاڻڻ جي اُتسڪتا هئي ته ونود ڪڏهن ٿو گهر واپس اچي : پر هر خط ۾ اها خبر غير موجود هوندي هئي. هر خط پڙهڻ کان پوءِ هنن کي ڪيترن ڏينهن تائين ملول رهڻو پوندو هو. وري نئين سر ٻئي خط جو اِنتظار شروع ٿيندو هو. راڌا پنهنجي پتار کي ڏڍ ڏيڻ لاءِ چوندي هئي .

”توهان اَجايو ٿا پريشان ٿيو. پکي به هر شام پنهنجن آکيڙن ڏانهن واپس ورندا آهن. اسان جو ونود ته انسان آهي. هڪ ڏينهن ضرور واپس ايندو.“

پريشان ديوان صاحب کي اهو دليل ڪونه آئڙيو چيائين :

”راڌا! جن کي پرديس جو چشڪو لڳو آهي ۽ پنهنجي وطن کي، پنهنجي گهر کي دور ڪري ٿا ڀانئين : سي پر ڪٽيل پکين جيان آهن. هنن وٽان پنهنجي آشيانن ڏانهن واپس ورڻ جي اميد ڪرڻ ناداني آهي. منهنجو من ٿو چوي ته هاڻ هن جو منهن ڏسڻ منهنجي نصيب ۾ نه آهي.“

ديوان چئنراءِ کي وڏي عمر ۾ پنهنجي پٽ جو وڇوڙو کُهٽي جيان ڪائي رهيو هو. نبل سرير ست سهي ڪونه سگهيو ۽ وڃي ڊاڪٽر جي پڙ پيو. ڊاڪٽرن هن جي بيماريءَ کي نالو ڏنو. ’هارٽ انجائنا‘ يعني دل جي ڪمزوري ديوان صاحب بسترو پڪڙيو. راڌا ۽ ڪملا ڏينهن رات هن جي شيوا ۾ لڳيون رهيون.

هڪ ڏينهن ڪملا پنهنجي ڀاءُ کي هڪ مختصر خط لکيو.

”پريه ونود!

دادا دل جي بيماريءَ جو شڪار ٿي پيو آهي. دوا درمل ٿئي پيو. ڪجهه فائدو به اَٿس. مان سمجهان ٿي ته دادا تنهنجو وڇوڙو جهيلي نه ٿو سگهي، ٿي سگهيئي ته سڀ ڪجهه ڇڏي واپس هلي اچ. تو بن هيءُ گهر اُٻاٽڪو ٿي پيو آهي.

ونود خط جو جواب ٿن مهنن کان پوءِ ڏنو. خط نه هو. ناسور، نشتر، ٽنبڻ جي برابر هو.

پريہ ڪملا !

تنهنجو خط پڙهي مان اِن رايي تي پهتو آهيان تہ اسين سڀ ڀارتواسي هميشہ سينٽيمينٽل يعني ڀاوُڪ آهيون ۽ حقيقت جي پرک اسان ۾ ڪونہ آهي. اِن سببان ئي اسان پنتي پيل آهيون. مان اهم ڪوج ڪاريہ ۾ مشغول آهيان ۽ ايندڙ ٽن چئن سالن تائين وطن ورڻ جو سوچي بہ نہ ٿو سگهان. جيڪڏهن منهنجو ڪوج ڪاريہ سڦل ٿيو تہ مونکي آمريڪا سرڪارِ طرفان اِنعام ملندو. دادا کي اها جهرڪ ۽ جهرڪيءَ جي ڪهاڻي ياد ڏيارائج جيڪا هو ننڍي هوندي اَسان کي ٻڌائيندو هو. هڪ جهرڪ ۽ جهرڪيءَ هڪ آکيڙو اڏين ٿا. آکيڙي ۾ ننڍڙا ڇوڙا جنم وٺن ٿا، آکيڙي ۾ چوُن چوُن جي آنندميئہ گونج ٿئي ٿي. جهرڪ جهرڪي ڇوُزن لاءِ هتان هُتان ڪاڌو آڻي رکن ٿا. ڇوُزن کي کارائين ٿا. چئن هفتن ۾ ڇوزا وڏا ٿين ٿا. پيءُ ۽ ماءُ هنن کي اُڏامڻ سيکارين ٿا. هڪ ڏينهن اُهي ڇوُزا پيءُ ۽ ماءُ کي ڇڏي ڦر ڪري اوچي آسمان ڏانهن پنهنجا پنکہ پکيڙي اوچي اُڏام پرين ٿا ۽ بس....

هڪ نئين شخصيت جو نرماڻ ٿئي ٿو. شايد نئين يُگہ جي بہ اها ئي ڪهاڻي آهي.

ڪملا! مان هن خط سان پنهنجي دوست جينيءَ جو فوٽو موڪلي رهيو آهيان. اُميد توکي ضرور پسند ايندو. جيني هاڻ مون سان ئي گڏ رهندي آهي .

ڪملا ۽ راڌا اها چٺي ديوان کي ڪونہ ڏيکاري. راڌا چٺي پڙهي ٽُڪرا ٽُڪرا ڪري ڦاڙي ڦٽي ڪري ڇڏي. هن من ئي من ۾ فقط ايترو چيو :

”نالائق! اسان اِنسان آهيون. اسين نہ ڍور آهيون ۽ نہ پکي آهيون. دل تہ چوي ٿي تہ توکي ڪو پاراتو ڏيان، پر نہ جت هجين شل آباد هُجين، شل ڪوسو واءُ نہ لڳيئي!

ونود جي اُن چٺي اچڻ کان هڪ مهنو پوءِ جي ڳالهہ آهي، ديوان هڪ ڏينهن صبوح جو ننڊ مان اُٿيو. راڌا کير جو گلاس آڻي هن جي هٿ ۾ ڏنو. ڪملا پنهنجي پيءُ جي پاسي ۾ ويٺي هئي. ديوان هڪ ڍُڪ کير جو ڀريو ڇهري تي مڌر مسڪراهٽ هئس، چيائين.

”راڌا! رات سپني ۾ ونود ڏٺم، وڏو ماڻهو ٿي ويو آهي تون بہ هاڻي نُنهن جي تلاش شروع ڪري ڇڏ، ونود ايندو تہ جلد ئي اُن جي شادي ڪرائي ڇڏبي.“ راڌا موڙهو ڏيئي اُٿي کڙي ٿي. ويندي ويندي چيائين..

”موهہ جي ڦاسي ڇڏيو. پنهنجي صحت جو خيال ڪريو. سپنا ڏسڻ بند ڪريو. سچ اهو آهي تہ ونود هاڻي واپس ڪونہ ايندو. هو وني بہ اُتي ئي وني ويٺو آهي.“

ديوان صاحب جي مُنهن جو پنو لهي ويو، کير جو گلا س هن جي هٿ مان ڪري پيو، هن جو ڪنڌ لڙکي ويو، ڪملا کان رڙ نڪري ويئي. راڌا ڊوڙي آئي، ائين ئي سڀ ڪجهہ سماپت ٿي ويو. ڪملا ڀاءُ کي ٽيليفون ڪرڻ جي لاءِ ٽيليفون جو چوڳو هٿ ۾ کنيو تہ ماڻس پريان ئي رڙ ڪري چيس.

”خبردار جي ڀاءُ کي فون ڪيو اٿيئي!، هاڻ هو ڇا اچي ڪندو، مان هن جو مُنهن بہ ڏسڻ نٿي چاهيان. هوُ هڪ ڪنگال اِنسان آهي. هو ڇا ماءُ پيءُ جو قرض چُڪائي سگهندو! مان هن کي اِن قرض کان مُڪت ٿي ڪري ڇڏيان.“

ڪملا ٽيليفون جو چوڳو هيٺ رکي ڇڏيو.

ديوان جي موت کان پوءِ سيني مٽن مائٽن راڌا کان ونود جي اچڻ جي بابت پڇيو، پر هن ڪنهن کي سنئون جواب ڪونہ ڏنو، ڪن ڪيس صلاح ڏني تہ :

”راڌا! تون ديوان جي سنکن جو ڪلش رکي ڇڏ، جڏهن ونود آمريڪا مان واپس ايندو تڏهن هو هردوار يا ناسڪ ۾ وڃي سنکن کي جلد پروان ڪري ايندو. اهو فرض هُن جو آهي.“

راڌا نهر مان وراڻيو : ”مان ونود لاءِ ڇو ترسان! ڪريا ڪرم جو فرض هاڻ ڪملا تي آهي. منهنجي لاءِ ڌيءُ ۽ پُٽ ۾ ڪوبہ فرق نہ آهي. زمانو بدليو آهي، قانون بدليو آهي، پوءِ سماج ڇو نہ ٿو بدلجي! ڪيترو وقت پُٽ پُٽ ڪري پيو جيئبو. ٻنهي کي ساڳيا حق آهن تہ پوءِ ٻنهي جا ساڳيا فرض ڇو ڪين آهن. ڏهين ڏينهن سنکن جو ڪلش ڪملا ئي پروان ڪري پنهنجو فرض پورو ڪندي. اِن لاءِ هن کي ڪير بہ روڪي نٿو سگهي.“ راڌا اُن اُڏيش سان ئي ديوان جي موت کان ڏهہ ڏينهن پوءِ ناسڪ ۾ اچي گوداوريءَ نديءَ جي تٽ تي پهتي هئي.

خبر نہ آهي راڌا اڃان ڪيترو وقت ماضيءَ جي تصويرن ۾ ڪوهيل رهي ها، پر ڪملا پنهنجي ماءُ کي ويچارن ۾ ٻڏل ڏسي سندس هٿ پڪڙيو ۽ چيائين :

”مما! هاڻي ڇا ڪريون؟ پنڊو تہ ڪريا ڪرم ڪرائڻ لاءِ تيار ڪونہ آهي.“

ڏيءُ جو آواز ٻڌي ڇڻ راڌا ننڊ مان جاڳي اُٿي. ڌيءَ کي چيائين :

”ڪڻ ڪلش! هل مون سان! اهو فرض اڄ ڌيءُ کي ئي نڀائڻو پوندو!“

نديءَ جي تيز وهندڙ ڌارا ۾ ماءُ جي آديش سان ڪملا سنڪن جو ڪلش اونڌو ڪري سنڪن کي جل پروان ڪيو. ٻنهي ماءُ ۽ ڌيءُ گڏجي گوداوريءَ کي پرڻام ڪيو. راڌا پنهنجي ڌيءُ جي مٿي تي هٿ رکيو ۽ چيائين :

”ڪملا پُٽ تو اڄ پنهنجو فرض پورو ڪيو!“

پري ڪان پنڊو اکيون ٽمٽائي نئين يگ کي ڏسندو رهيو.

نوان لفظ :

سَنک - هانيون   ڏِڍ - آڌت   پتار - گهوٽ   اوجهل - غائب

وني - ڪنوار   آئڙڻ - وڻڻ   ڪوسو واءُ لڳڻ - تڪليفون ڏسڻ

اَڀياس

سوال ۱ : هيٺين مان هرهڪ جو جواب هڪ ٻن جملن ۾ لکو:-

(i) ونود آمريڪا ڇو ويو هو؟
(ii) ديوان چٽنراءِ جي پٽ جي وڇوڙي ۾ ڪهڙي حالت ٿي؟
(iii) ڪملا پنهنجو فرض ڪيئن پورو ڪيو ؟
(iv) راڌا ديوان چٽنراءِ کي وڏي واڪي ڇا چيو؟

سوال ۲ : هيٺين سوالن جا جواب ٿوري ۾ لکو :-

(i) پُٽ ۽ ڌيءَ بابت راڌا جا ڪهڙا ويچار هئا؟
(ii) ڇوڪرين کي ڪهڙا قانوني حق مليل آهن؟

سوال ۳ : ساڳي معنيٰ وارن لفظن جا جوڙا ملايو :-

(الف)	(ب)
هانيون	مُشڪل
ڏِڍ	سنکم
مُحال	آڌتُ
اُٻاڻڪو	ڪنارو
غائب	اڪيلو
تٽ	اوجهل

(ب) هينيان جملا ڪنهن، ڪنهن کي چيا آهن :-

(۱) ”منهنجي گهوٽ جي سنڪن جو ڪلش آهي.“

(۲) ”ايڏو موهه ڪو نهي ٿو!“

(۳) ”اسين سڀ پارتواسي هميشهه سينٽيمينٽل يعنيٖ ڀاوُڪ آهيون.“

سوال ۴ (الف) ضد لکو :-

وڇوڙو، جنم، آباد، حاضر

(ب) صفتون ناهيو :-

دردُ، سال، شخص، پريشاني، وهم

(ث) هينين اصطلاحن جي معنيٖ ڏيئي جملن ۾ ڪم آڻيو.

ڪوسو واءُ نه لڳڻ، اوجهل ٿيڻ، ڏيڍ ڏيڻ، منهن جو پنو لهي وڃڻ

(د) وياڪرڻ موجب ٻالهائڻ جا لفظ سڃاڻو :-

مان، لاءِ ، ايماندار، شاباس، ڪلش.

پورڪ اَڀياس

۱. تڪر تي عملي ڪم :-

وقت پنهنجي رفتار سان .... هن جي شيوا ۾ لڳيون رهيون.

(الف) راڌا پنهنجي گهوٽ کي دلاسو ڏيڻ لاءِ چوندي هئي.

(ب) ڪمزور سرير صدمو سهي نه سگهيو.

(ڀ) وقت نه رُڪيو.

(ڀ) توهان ناحق وياڪل ٿيو ٿا.

(ii) تڪر ۾ انگريزي لفظن جو اِستعمال ٿيل آهي مثال گرين ڪارڊ وغيره اَهڙا لفظ ڳولهي لکو :

(iii) هڪ سٽ ۾ جواب ڏيو :-

(الف) ونود ڪهڙي ڊگري حاصل ڪئي؟

(ب) دل جي بيماريءَ جو نالو لکو.

(iv) پرديس ۾ ويندڙ ’پَرَ ڪٽيل پکين جيان آهن‘ اِن سٽ جي سمجهاڻي لکو :-

(v) جوڙا ملايو : -

(۱) آشيانا	(۱) بيوقوفي
(۲) وطن	(۲) گهر
(۳) ناداني	(۳) صحيح سبب (ترڪ)
(۴) دليل	(۴) ديش

(vi) مثال سمجهي خاڪو پورو ڪريو :

ڏنل لفظ	صفت	اِسم
پريشان ديوان صاحب	پريشان	ديوان صاحب
وڏي عُمر	....	....
....	....	سرير
....	تي	....

2) اُپٽار لکو : ’دوست اُهو جو اوکي ويل ڪم اَچي‘.

3) ڏنل مثال موجب خالن ۾ مناسب لفظ لکو :

اکر : ر، يہ، ت

جملا : (۱) ڪمان مان نڪتل .... واپس نہ ايندو .

(۲) اَڄڪلهہ تہ ڏياريءَ تي ڪانا ٻارڻ هڪ سُٺي .... سمجهي ويندي آهي.

(۱) اکر : س، ق، م

جملا : (۱) ڪورٽ ۾ شاهدي ڏيڻ کان اڳ۾ .... ڪٽڻو پوندو آهي.

(۲) وقت گذرندي .... ئي نہ پئي آهي.

(۲) اکر : ر، گ، ن

جملا : (۱) اسان جي .... ۾ شاهي گُلن جو نماءُ ٿيو.

(۲) قدرت جا عجيب .... آهن.

(۳) اکر : ر، ز، و

جملا : (۱) .... اوير کان سڄ اُڀرندو آهي.

(۲) سنيتا ڪاوڙ وچان .... سان دروازو بند ڪيو.

(۴) اکر : ر، ڳہ، و

جملا : (۱) سامان .... هو، ڪوليءَ کي سڏ ڪرڻو ئي پيو.

(۲) واهڻن جي دونهن سبب ڦڦڙن جا .... وڏي ويا آهن.

(۵) اکر : ع، م، ل

جملا : (۱) .... اِنسان جي ٽين اکہ آهي.

(۲) علم .... بنا اَڌورو آهي.